слове) / Виктор Владимирович Виноградов. – М., 1986. 13. *Гуйванюк Н. В.* Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 1999. 14. *Жаботинская С. А.* Концептуальная модель частеречных систем: фрейм и скрипт / Светлана Анатольевна Жаботинская // Когнитивные аспекты языковой категоризиции. – Рязань, 2000. 15. *Загнітко А. П.* Основи функціональної морфології української мови / А. П. Загнітко. – К., 1993. 16. *Кацнельсон С. Д.* Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л., 1972. 17. *Кубрякова Е. С.* Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – М., 1997. 18. *Медведева Л. М.* Части речи и залог / Людмила Михайловна Медведева. – К., 1983. 19. *Слюсарева Н. А.* Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М., 1981. 20. *Roca Pons J.* Estudio sobre perífrasis verbales del español / José Roca Pons. – Madrid, 1958. 21. *Roca Pons J.* Introducción a la gramática / José Roca Pons. – La Habana, 1968.

КОСТИК О.І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ МОВИ

Стаття присвячена сучасній лінгвістиці, яка приділяє багато уваги проблемі взаємодії мови і культури. Подається порівняльна характеристика як країнознавства, так і лінгвокраїнознавства, основою яких є фонові (базові) знання. Метою даного дослідження є визначення в повному обсязі ролі і функції лінгвокраїнознавчого аспекту як такого, що передбачає навчання іноземній мові на глибинному рівні.

Ключові слова: мова і культура, фонові знання, локальні асоціації, мова і територія, мова і цивілізація, культурна спадщина, спосіб життя.

Статья посвящена современной лингвистике, которая уделяет много внимания проблеме взаимодействия языка и культуры. Подается сравнительная характеристика как страноведения, так и лингвострановедения, основой которых являются фоновые (базовые) знания. Целью данного исследования является определение в полном объеме роли и функции лингвострановедческого аспекта как такового, который предусматривает обучение иностранному языку на глубинном уровне.

Ключевые слова: язык и культура, фоновые знания, локальные ассоциации, язык и территория, язык и цивилизация, культурное наследие, образ жизни.

The article touches upon the modern linguistics which pays a great deal of attention to the problem of language and culture interaction. A comparative analysis of regional geography as well as culture oriented teaching of a foreign language are presented based on background knowledge. The object of the studies is to fully grasp the role and function of lingual and cultural aspect as such that suggests learning of a foreign language at a deeper level.

Key words: language and culture, background knowledge, local association, language and area, language and civilization, cultural heritage, way of life.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. У методиці викладання іноземних мов здавна існують поняття "країнознавчий матеріал", "країнознавчі теми" (тексти), "країнознавчі навчальні посібники". У багатьох навчальних закладах у

даний час до курсу мови додаються спеціальні курси країнознавства. До того ж програма за курсом іноземної мови включає велику країнознавчу тематику. Велика увага приділяється країнознавчим темам: у ході вивчення мови студенти знайомляться з географією країни, її економікою, історією, державно-політичним устроєм, системою утворення, культурою, побутом,звичаями, обрядами тощо. Працюючи з мовним матеріалом викладачі іноземних мов так чи інакше завжди залучали дані про країну. Лінгвокраїнознавство як особлива область філології виникла саме на цьому фундаменті різнобічного, здавна накопиченого досвіду викладання мови. За останні десятиліття в лінгво-дидактиці і стали виділяти особливий напрямок вивчення мови в тісному зв'язку з культурою країни. Цей напрямок описується в працях Є.М. Верещагіна і В.Г. Костомарова, які дали йому назву країнознавство [1: 210].

Країнознавство у викладанні іноземних мов ми розуміємо як комплексна навчальна дисципліна (або частина навчальної дисципліни – іноземної мови), що включає в собі різноманітні зведення про країну, мова якої вивчається. Однак, на відміну від фундаментальних наук, на яких воно базується, країнознавство містить у собі різноманітні зведення фрагментарного характеру, і географи під країнознавством розуміють "синтаксичні науково-популярні характеристики територій". Різні зведення про країну, які викладаються в процесі навчання мові (або в зв'язку з вивченням мови), прийнято називати країнознавством: у німецькій мові "культурологія" (Kulturunde); в американських навчальних закладах існують курси "мови і території" (language and area), у французькій школі існує поняття "мова і цивілізація" (langue et civilisation). Отже, незважаючи на давню традицію вивчення мови в тісному зв'язку з вивченням зведень про країну за допомогою мови, у цьому питанні дотепер немає єдиної точки зору, що зумовлює **актуальність** статті. Перед нами парадокс: курси країнознавства були введені для того, щоб доповнити і поліпшити викладання іноземної мови, на практиці вони розірвали зв'язок з викладанням мови, оскільки викладання велося і ведеться рідною мовою.

У зв'язку з цим постало питання про розробку теоретичних і практичних основ викладання елементів країнознавства в процесі викладання самої мови, тісного пов'язування країнознавчого матеріалу з чисто мовними. Тому від країнознавства в широкому змісті слова або

загального країнознавства стали відрізняти країнознавство у вузькому змісті слова, як частина лінгводидактики.

Ще Є.М. Верещагін і В.Т. Костомаров запропонували для нього термін лінгвокраїнознавство (culture oriented teaching of a foreign language).

Метою даної статті є зробити порівняльний аналіз традиційного курсу країнознавства, як комплексної навчальної дисципліни і лінгвокраїнознавства як предмету вивчення мови і культури народу – носія мови. А відтак **об'єктом** дослідження є з'ясування поняття лінгвокраїнознавство, а **предметом** – вивчення фонових знань лінгвокраїнознавства.

Лінгвокраїнознавство відрізняється від традиційного країнознавства як комплексу різних наукових дисциплін ще і різницею їхніх психологічних основ. В основі лінгвокраїнознавства лежать так звані фонові знання (background knowledge), тобто знання відомі всім представникам даної мовної спільноти, але, як правило, не відомі представникам іншої культури.

Наведемо приклад такого сленгу як слово *"cockney*". Отже, коли англієць каже *"I am a cockney",* то це означає, що він корінний житель Лондона народився на цій землі, де споконвіку жили його діди і прадіди. Він не аристократичного походження, і не заможний. Розмовляє з акцентом і тільки йому зрозумілою мовою. Але кожного разу вимовляючи це слово, відчуває гордість, що йому судилося народитися в столиці Британського королівства. Почувши це слово, німець чи португалець не збагне його глибокого смислу, доки не зацікавиться цією країною і її минулим. У той же час як в португальців є улюблене слівце, приповідка *"Saudade*", що означає сум за минулим і щирі побажання на майбутнє. *"Saudade" is the byword of Lisbon citizens. However, its meaning is not as sad as its sounding. "Saudade" means both, nostalgia of the past and itching for future changes".*

Усі ці знання з географії, літератури, історії економіки, фольклористики й іншим питанням відрізняються від наукових знань не тільки обсягом країнознавчого матеріалу, а й за формою. Розходження між науковими знаннями і масовими повсякденними (що лежать в основі лінгвокраїнознавства як засобу оволодіння іншомовною культурою) полягають у формі існування країнознавчих знань. На відміну від наукових, вони не утворюють системи, не упорядковані ієрархією по важливості, не відповідають критерієві повноти. Вони

запам'ятовуються і відтворюються по яскравості враження. В одній з психологічних теорій навчання такі знання одержали назву **локальних асоціацій**. Локальні асоціації характеризують предмет з різних сторін на основі зовсім різних принципів. Якщо країнознавчі знання в їхньому природному існуванні представлені у формі локальних асоціацій, то і для навчальних цілей вони, очевидно, повинні також відбиратися в цій же формі. Наприклад, шарм столиці Данії Копенгаген захоплює кожного, хто відвідає його і завжди **асоціюватиметься** з іменем великого казкаря, де кожна дрібничка тут нагадує про нього. А моряки з усього світу знають, що заходячи в порт Копенгагена, за традицією треба "подарувати квіти на вдачу русалці, що сидить на скалі", вітаючи кораблі в гавані. // *Since childhood the charm of the Danish capital captures our hearts. Copenhagen and Andersen are the two notions joined into one. Near the embankment Langeligne at the entrance to the port the bronze mermaid sits on a huge stone. The fairy tale mermaid has long ago become the symbol of Copenhagen. For more than ninety years she has been sitting there on a rock, greeting ships entering the trade harbor of the capital. Sailors from all over the world present flowers to the mar maid for good luck.*

Отже, **предметом** дослідження лінгвокраїнознавства є фонові знання, знання, безумовно актуальні в масовій повсякденній свідомості носіїв даної культури, принципово відмінні від наукових знань, що складають курси фундаментальних наук. Лінгвокраїнознавство – частина лінгводидактики і служить інтересам навчання іноземній мові. **Змістом** лінгвокраїнознавства є культура країни, що стала предметом вивчення цієї мови. Під лінгвокраїнознавством ми розуміємо культурологію, орієнтовану на задачі і потреби вивчення іноземних мов. Лінгвокраїнознавство ґрунтується на розумінні мови як суспільного явища. На противагу структуралістам, що розглядають мову як іманентну внутрішню структуру, мовознавство розглядає мову у нерозривному зв'язку із суспільством. **Соціальність мови** виявляється насамперед у її функціях: комунікативній (бути засобом спілкування) і кумулятивної (здатність мови виступати сховищем накопиченого колективного досвіду). У мові знаходять висвітлення матеріальні умови життєдіяльності етнічного колективу; його соціально-економічна і політична структура, морально-етичні і естетичні принципи, особливості сприйняття світу народом-носієм мови й окремими його соціально-етнічними групами. Навчання мові при лінгвокраїнознавчому

підході припускає не тільки зіставлення двох мовних систем, але і конфронтацію двох культур, кожна з яких має свої особливості. Володіння іноземною мовою дозволяє знаходити спільну мову з носіями іншомовної культури через збіг у своїй основі уявного відображення реальної дійсності в носіїв різних мов і загальних елементів культури (так званих культурних універсалій). Однак спостерігаються і значні розходження між культурами, особливо при зіставленні невідомих культур (не тільки в територіальному, але і в соціально-економічному відношенні). На думку І. Фриза і Р. Ладо, такі одиниці мови, як лексеми, ідіоми, прислів'я містять якийсь компонент значення, що зрозумілий тільки носіям даної культури (cultural content). Наприклад, прислів'я з однаковим смислом, але іншим трактуванням:

Ісп. "Aqui te pillo/cojo, aqui te mato". – Тут тебе хапаю, тут тебе вбиваю.

Анг. "Make hay while the sun shines". – Коси сіно, поки сонце.

Укр. Куй залізо поки гаряче. – Хапай, Петре, поки тепле.

Ісп. "Desvestir/desnudar a un santo para vestir a otro" (Hacer un hoyo para tapar otro). – Роздягти одного святого, щоб вбрати іншого.

Анг. "To rob Peter to pay Paul" – Обікрасти Петра, щоб заплатити Павлу.

Укр. Хату обдирає, а сіни лагодить. З одної кишені бере, а в другу кладе.

Ісп. "En todas partes cuecen habas" (y en mi casa, a calderadas) – Всюди варять квасолю (а в моїй хаті повними казанами).

Анг. "Tarred with the same brush". – Всі одним пензлем мазані.

Укр. Всі одним миром мазані. Що в людей ведеться, то і в нас не минеться.

Перед тим як приступити до навчання мові, необхідно порівняти не тільки системи мов (рідної і іноземної), але і культури. Задача ця не з легких і вимагає спеціальних досліджень: описати культуру її носієві так само важко, як і носієві мови описати свою мову.

Культуру американські антропологи визначають звичайно як "**спосіб життя**", набір стереотипних моделей поведінки, усіх тих історично вироблених зразків поведінки, що виражаються відкрито, котрі в кожен даний період існування суспільства виступають як правила поведінки людей" [2].

Кожна культура, на думку Р. Ладо, складається з функціональних одиниць, що мають свою форму, значення і дистрибуцію. Вони можуть

не збігатися в різних культурах. Не менш важливе значення мають розходження в сприйнятті тих самих явищ реального світу, культурно-історичні конотації, що складаються під впливом попереднього історичного досвіду, етичних і естетичних норм, художніх образів.

Ось, наприклад, Іспанія і Великобританія – політичний устрій в обох країнах – конституційна монархія. Всі знають, що дотепер англійці тут дотримуються старих традицій, які пережили століття. Вони вірять, що доки сидітимуть у старовинному Тауері чорні ворони охороняючи Британську корону, доти стоятиме Лондон. // *London will exist till the black ravens sit on the old Tower guarding the British crown.* Історія Мадрида теж огорнута таємничим ореолом давніх легенд. // *The history of Madrid is shrouded in a mysterious glamour of Ancient legends. Some legends told that the Romans regent Ocno, the son of a Goddess, founded the city. The others attributed foundation of the city to the Greeks*. Сонячний Мадрид, туманний Лондон – магічні і надзвичайно космополітичні міста. Обидві нації бережуть надбання своєї культури. Іспанська корида не має відповідності в культурі англомовних країн. Для них це розвага і свято, як і для більшості інших глядачів. Для іспанців – це мистецтво, спритність, хоробрість. Наскільки різні за менталітетом: англієць стриманий, гордовитий, пихатий, незапальний // *reserved, stand-offish, pedantic, unexcitable*; іспанець веселий, запальний, гарячкуватий *// feverish, resilient, joyful, excitable*. Для іспанця, як носія даної культури – це відпрацьований ритуал, дійство в якому задіяні музика, костюми. І, навряд, чи зміг би бути аристократичний англієць тореадором, бо це спосіб життя.

Крім основної логічної картини світу, що виникає на базі суспільної практики в поєднанні пізнання (живого споглядання й абстрактного мислення) формується і деяка побічна мовна картина світу, що не завжди відповідає першій. Картина світу в цілому створюється пізнанням, а не мовою і словесний образ предмета або відносин виступає як форма логічного відображення буття, як додаткове національне тло, над яким піднімається загальнолюдський логічний образ. З цього погляду дане національне тло складає важливий зміст лінгвокраїнознавства [3:112].

Отже, як уже згадувалось раніше країнознавчі фонові знання і складають предмет лінгвокраїнознавства, тобто такого навчання іноземній мові, коли одночасно з навчанням мові ведеться навчання елементам культури народу – носія цієї мови, коли в процесі навчання

мова виступає не просто як набір формальних засобів, а як частина культури, – коли планові змісту приділяється не менша увага, ніж планові вираження.

Наприклад, жителі Європи мають багато загального не тільки в географічному середовищі, але й в історії, культурі, – тому в їхніх фонових знаннях буде багато точок дотику.

У кожного своя історія, свій шлях, своє неповторне "обличчя". Як, наприклад гаслом люксембуржців є "*We are different and we want to remain just so"* // Ми різні і хотіли б залишатися такими. *They didn't want to be neither Germans, nor Belgians or Frenchmen. The gem, situated in a "triangle between France, Belgium and Germany, combining charm of a cosy little place with multinational population, with open-minded attitude to the whole world. The idea of the United Europe was absorbed by the Luxemburgians with mother's milk, as they say* [4]. Монархічна республіка Люксембург – як дорогоцінний камінь розташована в трикутнику між Німеччиною, Бельгією і Францією, вважається однією з найдемократичніших країн у світі і за рівнем життя теж вважається однією з трьох найбагатших країн Європи. Ідею об'єднаної Європи вони всмоктали з молоком матері. Така здавалося б маленька країна з багатонаціональним населенням, з прихильністю ставиться до іноземців в своїй країні. Люксембург – місто де гармонійно переплелося минуле і сучасне.

Звичайно, знання кожної нації відрізняються одні від інших. Але кожна окремо взята нація з самого початку прагне визначити загальний для неї рівень знань і потім інтуїтивно враховує його. Усім знайомий перехід від мови "у своєму колі" до мови "зі стороннім", від мови з дорослими до мови з малими дітьми, від мови зі співвітчизником до мови з іноземцем. Є.Д. Поліванов відзначав, що в своїй сутності все, що ми говоримо, має потребу в слухачі, котрий розуміє в чому справа. Ми говоримо тільки необхідними натяками; раз вони викликають у слухачі потрібну нам думку – мета досягається [5:296].

Тому лінгвокраїнознавство повинне бути невід'ємною частиною навчання іноземній мові, воно не менш важливе, ніж навчання мовним засобам. І ще одна умова: воно повинно читатись мовою тієї країни, яку вивчають. На кафедрах країнознавства курс "країнознавства" (regional geography), зазвичай, читається рідною мовою. Адже не всі знання про країну відносяться до країнознавчих фонових знань. До них відносяться тільки ті, котрі безумовно актуальні в масовій повсякденній свідомості

середнього носія мови і, як правило, невідомі іноземцеві. Фонові знання включають систему світоглядних поглядів, що панують у даному суспільстві, етичних оцінок, естетичних смаків, – велику частину знань, якими володіють усі члени суспільства. Треба погодитися з думкою, що за кілька годин занять ми, звичайно, не зможемо навчити всьому тому, що людина здобуває за своє життя як член певного етнічного колективу, але трохи заздалегідь відібраних текстів, ситуацій і фактів можуть значно забезпечити взаєморозуміння. І ще одне слід пам'ятати, що ми не можемо цілком розуміти мову іншого народу, поки не навчимося бачити його очима тих, кого він вважає своїми героями, за що боролися ці люди і за що вони готові знову боротися, які досягнення гідні похвали і кому вони складають шану. Країнознавчі фонові знання складають частину того, що соціологи називають масовою культурою, що розділяються на **актуальні фонові знання** і **фонові знання культурної спадщини**. Границя між ними досить умовна: те, що було усім відомо вчора, нерідко перестає бути актуальним сьогодні і переходить у розряд так званої культурної спадщини. Минущий характер, недовговічність деяких фонових знань, актуальних у даний час, цілком очевидні, однак, вони можуть мати таку популярність і таку масовість, хоча б і на короткий час, що здобувають характер невід'ємної частини національної культури.

Показником актуальності в масовій свідомості того чи іншого елемента культури є його використання в публіцистиці й особливо в художній літературі. Фонові знання використовуються не тільки для створення образності художнього твору. Вони складають основу літературних аналогій, пародій, паралелей, локального колориту, а також історичну приналежність тексту. З них черпаються цитати, збільшується ємність висловлювань, це найбагатше джерело для країнознавства, що дає суму різноманітного матеріалу. Якщо назва якого-небудь елемента культури не позначена поясненням, то автор, мабуть, вважає, що його читач – носій даної мови і культури – не має потреби в такому поясненні. Але у випадку, коли книга перевидається мовою оригіналу, але в розрахунку на читача – іноземця: як правило реалії, що відносяться до національних особливостей культури країни, мають потребу в коментуванні, інакше вони можуть бути незрозумілі читачам.

Висновки. Отже, на нашу думку існують обґрунтовані спроби розвести поняття лінгвокраїнознавства і країнознавства.

Поняття лінгвокраїнознавства є глибшим, значно серйознішим, навіть "академічнішим". Хоча в більшості своїй вітчизняні науковці використовували обидва терміни, – як синонімічні, проте термін лінгвокраїнознавство дедалі помітніше випереджав за частотою вживання і популярністю термін країнознавство, який поступово набув забарвлення застарілого. Лінгвокраїнознавство у цьому науковому контексті застосовується як назва історично нового типу культури (або рис цивілізації), яка є безпосередньо наступницею культури Нового часу (modern time). За таких умов природною виглядає інтенція утворення міжпредметної термінології. Проте до цього процесу необхідно ставитися з надзвичайною уважністю й обережністю, аби уникнути непорозумінь. Ці поняття "стали розмиватися", хоча обидва походять із загальноісторичного і загальнокультурного контекстів. Щоправда, при цьому слід не забувати, що країнознавство це скоріше зведення про країну (соціальні, політичні, економічні). Лінгвокраїнознавство означає "стан культури", апелює до далекого минулого. Ми наслідуємо те, що заповідали нам наші батьки, і те, що є справжнього, завойованого людством за всі віки. Воно поступово перетворюється на інтердисциплінарну науку, це дискурс минулого із сьогоденням. Таке спостереження спонукає до низки цікавих міркувань про постійну інтенцію "вислизання" лінгвокраїнознавства як культурного феномена з тенет країнознавства. Саме через певні причини загальнокультурного характеру і посилюється тяжіння науковців до цього терміну. Проте, незважаючи на всі наведені факти, навіть у досить авторитетних дослідженнях усталено практикується синонімізація цих термінів. Подібне вільне заміщення одного поняття іншим трапляється сьогодні буквально на кожному кроці, тому немає потреби ще наводити приклади. Парадоксальне коло замикається, якщо сказати, що фактично обидві дисципліни займаються "аналізом країн", хоча з різною множиною предметів дослідження.

З певною часткою умовності можна вважати, що у науковому контексті вони генетично між собою пов'язані. Зрештою, це цілком природно. В контексті творчої практики, іншими словами, конкретно-наукова рефлексія над терміном лінгвокраїнознавство робить його належним до спеціального термінологічного поля. Хоча неважко помітити, що обидва поняття мають спільний фрагмент семантичного поля (linguistics – наука про мову), країна (держава – територія, що становить єдність із погляду історії, природних умов, населення);

культура (сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень розвитку суспільства у певну епоху). Відбувається інтенсивний пошук термінологічного означення цих дисциплін, і знову ж таки, вкотре вже, теоретики здебільшого експлуатують добре знайому основу: країнознавство – вивчення історії, географії, економіки. Ще більше дивно, що в українському словнику немає слова країнознавство, а як згадувалось вище є **краєзнавство**, що походить від слова край, що в свою чергу означає: а) край = країна б) який не має видимих меж (у просторі); безмежний; в) який безконечно триває; необмежений у часі [6:460]. Тобто порівнюючи їхню семантику, можна знайти точки дотику семантичного поля – у просторовому вимірі, у часовому й у плані соціальної оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Верещагин Е.М., Костомаров В.Т.* Язык и культура. – М., 1976. – С. 210, 227. 2. *Lado R.* Linguistics across Cultures. Applied linguistics for language Teachers. Ann Arbor. – The University of Mich. Press, 1957. 3. *Lado R.* Op. at., p 112. 4. *Dialogue of capitals* [підруч. з країнозн. для учнів старших класів спец. Шкіл]. – К.: АДЕД – Україна, 2002. – 304 с. 5. *Поливанов Е.Д.* Статьи по общему языкознанию. – М., 1968, 296 с.. 6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови /* уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. –Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1140 с.

КОСТЮК А.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЛЬ СЛІВ-РЕАЛІЙ У ВИКЛАДАННІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті йдеться про слова-реалії як невід'ємний елемент процесу викладання турецької мови як іноземної. Пропонуються критерії визначення зазначеної групи слів та шляхи впровадження її на уроках турецької мови.

Ключові слова: мова, культура, слова-реалії, лінгвокультурологічна інформація.

В статье речь идет о словах-реалиях как неотъемлемом элементе процесса преподавания турецкого языка как иностранного. Предложены критерии определения указанной группы слов и пути введения их на уроках изучения турецкого языка.

Ключевые слова: язык, культура, слова-реалии, лингвокультурологическая информация.

The point of this article are words-realias as the integral part of teaching process of foreign languages. Criterions of the words determination and ways of their introduction at the Turkish lessons for foreign students are proposed.

Key words: language, culture, words with cultural component, linguistic and cultural information.